

ROBERT ZIELIŃSKI

rzielinski@kozminski.edu.pl

*Instrumenty personalizacji podatkowej w konstrukcji podatku
dochodowego od osób fizycznych*

Instruments of Tax Personalisation in the Structure of Personal Income Tax

Słowa kluczowe: podatek dochodowy od osób fizycznych; personalizacja podatkowa; zdolność płatnicza

Keywords: Personal Income Tax; tax personalization; ability-to-pay

Kod JEL: K34; H24; H71

Wstęp

Pojęcie personalizacji podatków nie doczekało się jak dotąd ani normatywnej, ani doktrynalnej definicji. W teorii prawa finansowego personalizację podatków łączy się z jedną z podstawowych i zarazem najważniejszych zasad prawa podatkowego, tj. ideą sprawiedliwości opodatkowania. Jej istota zakłada, że zarówno określony tytuł podatkowy, jak i cały system podatkowy powinien uwzględniać wszystkie te elementy, które kształtują indywidualną subiektywną zdolność płatniczą podatnika. Opodatkowanie zgodnie z koncepcją zdolności płatniczej podatnika jest możliwe tylko w podatkach bezpośrednich, zwłaszcza obciążających dochód ogólny podatnika, który w większym stopniu aniżeli dochody cząstkowe odzwierciedla jego zdolność [Pomorska, 2009, s. 129].

1. Idea personalizacji podatków

Idea personalizacji podatków, będąca przeciwieństwem fiskalizmu, ma w doktrynie prawnofinansowej dość długą tradycję. Jej początki sięgają XVIII w. i nawiązują do ukształtowanej wówczas teorii ekwiwalencji świadczeń. W prawie finansowym za głównego jej przedstawiciela uznaje się angielskiego ekonomistę A. Smitha, który w dziele pt. *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów* sformułował katalog czterech zasad podatkowych [Smith, 1954, s. 584–587]. Szczególne znaczenie przypisuje się sformułowanej przez niego idei równości (równomierności) opodatkowania, zgodnie z którą podatek stanowił pewnego rodzaju „sprawiedliwą cenę”, jaką podatnik powinien zapłacić państwu za otrzymywane od niego świadczenia, takie jak np. bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne, ochrona własności czy sprawowanie przez państwo wymiaru sprawiedliwości. Uznawał on, że istnieje wzajemny, proporcjonalny stosunek między wysokością uiszczanego podatku a poziomem tych wydatków państwowych, dla których uzasadnieniem jest ochrona obywatela i jego majątku [Gomułowicz, Małecki, 2010, s. 43]. Realizacja zasady równości opodatkowania jest zdaniem Smitha możliwa jedynie wówczas, gdy podatki płacą wszyscy (zasada powszechności opodatkowania), bez względu na przynależność stanową, status społeczny czy polityczny, w jak najściślejszym stosunku do swych możliwości, a więc proporcjonalnie do dochodu, jaki każdy z podatników uzyskuje pod opieką państwa [Smith, 1954, s. 584].

Teoria ekwiwalencji okazała się jednak trudna w stosowaniu. Powodem tego był i nadal jest brak obiektywnego miernika korzyści dostarczanych podatnikowi przez państwo lub jednostkę samorządu terytorialnego [Gomułowicz, 2001, s. 66]. W konsekwencji w dziewiętnastowiecznej doktrynie prawa finansowego pojawił się nowy kierunek myśli podatkowej. Jego główny przedstawiciel, wywodzący się z niemieckiej szkoły historycznej – A. Wagner, zwracał uwagę na pozafiskalne funkcje podatku, a wśród nich na redystrybucyjną funkcję opodatkowania. Według Wagnera podatek przestał być tylko instrumentem służącym do dostarczania dochodów do budżetu państwa (samorządu). Wśród zadań polityki podatkowej upatrywał on także konieczność korygowania nierówności, jakie występują w podziale dochodu narodowego. Zadanie to jest natomiast możliwe do spełnienia wówczas, gdy obywatele uczestniczą w finansowaniu kosztów funkcjonowania państwa, jednakże w sposób zróżnicowany i dostosowany do ich indywidualnej, subiektywnej zdolności płatniczej. Zgodnie z poglądami doktryny zdolność ta stanowi pochodną wartości i wielkości ekonomicznych odnoszących się do sytuacji, w której znajduje się podatnik [Gomułowicz, 2001, s. 37], w szczególności wysokości osiągniętego przez niego dochodu, jak też innych istotnych okoliczności różnicujących jego sytuację osobistą, takich jak stan cywilny i rodzinny, liczba osób pozostających na jego utrzymaniu, wiek podatnika i stan jego zdrowia oraz zdolność do pracy, a także nadzwyczajne obciążenia finansowe, jakie w danym roku podatkowym musiał ponieść podatnik [Pomorska, 2009, s. 129].

Uwzględnienie w wymiarze podatku powyższych czynników, określane mianem personalizacji podatków, z jednej strony gwarantuje ochronę podatnika przed nadmiernym obciążeniem podatkowym nakładanym w imię zaspokajania zbiorowych potrzeb całej społeczności, mającym niekiedy wręcz konfiskacyjny charakter [Pomorska, 2009, s. 129; Nita, 2013, s. 21], z drugiej natomiast zapewnia najbardziej pożądaną i równomierną, a więc sprawiedliwą w odczuciu społecznym, rozkład obciążeń podatkowych wśród podatników. Tym samym idea personalizacji podatków powinna stanowić obecnie punkt odniesienia, pewnego rodzaju wzorzec, dla twórców współczesnych systemów podatkowych w demokratycznych państwach prawa, którzy są zobligowani do tworzenia ładu podatkowego zgodnego nie tylko z klasycznymi zasadami podatkowymi (w tym przede wszystkim z zasadą sprawiedliwości opodatkowania), ale także umożliwiającego realizację określonych funkcji społecznych państwa, mających swoiste gwarancje w przepisach rangi konstytucyjnej (np. dotyczących ochrony interesów majątkowych i finansowych obywateli).

Niniejszy artykuł podejmuje próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy przyjęte w konstrukcji normatywnej podatku dochodowego od osób fizycznych instrumenty personalizacji podatkowej spełniają właściwie przypisaną im rolę, tj. gwarantują społecznie sprawiedliwy rozkład obciążeń podatkowych pomiędzy poszczególnymi grupami podatników tego podatku.

2. Zasady opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych

Opodatkowanie podatkiem dochodowym od osób fizycznych jest regulowane ustawą z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (dalej: u.p.d.o.f.). Podatnikami tego podatku są osoby fizyczne, które osiągają dochód ze źródeł przychodów objętych zakresem przedmiotowym tego podatku¹. Jeżeli posiadają one miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (RP), to płacą podatek dochodowy od całości osiągniętych dochodów bez względu na miejsce położenia źródeł przychodów (zasada nieograniczonego obowiązku podatkowego)². Jeśli natomiast nie mają miejsca zamieszkania dla celów podatkowych na

¹ Źródła przychodów, z których dochody podlegają opodatkowaniu omawianym podatkiem, można podzielić na cztery zasadnicze grupy. Pierwszą stanowią przychody pochodzące z własnej pracy podatnika i są to np. wynagrodzenia ze stosunku pracy, umów o dzieło i zlecenia itp., przychody z wolnych zawodów lub innej samodzielnie wykonywanej działalności, przychody z pozarolniczej działalności gospodarczej oraz z działów specjalnych produkcji rolnej. Do drugiej grupy można zaliczyć przychody o charakterze subwencyjnym, takie jak: renty, emerytury, niektóre stypendia, zasiłki itp. Do trzeciej wchodzi przychody z kapitałów i praw majątkowych oraz ich sprzedaży (np. z udziałów w spółkach akcyjnych, akcji, obligacji, odsetek od oszczędności bankowych, sprzedaży i zamiany nieruchomości). Ostatnią grupę stanowią natomiast przychody z innych źródeł, do których należą przychody niezajdujące pokrycia w ujawnionych źródłach lub pochodzące ze źródeł nieujawnionych [Wójtowicz (red.), 2014, s. 243].

² Od powyższej zasady ustawodawca przewidział kilka wyjątków. Związane są one z umowami, jakie w celu ograniczania skutków podwójnego opodatkowania Polska zawarła z innymi państwami, a także

terytorium RP, podlegają opodatkowaniu wyłącznie w zakresie dochodów uzyskanych w Polsce, co pozostaje w zgodzie z regułą tzw. ograniczonego obowiązku podatkowego. Dodać przy tym należy, że dla celów podatku dochodowego za osobę mającą miejsce zamieszkania na terytorium RP uważa się osobę fizyczną, która posiada na terytorium RP centrum interesów osobistych lub gospodarczych (tzw. ośrodek interesów życiowych) lub przebywa na terytorium RP dłużej niż 183 dni w roku podatkowym.

Zakres przedmiotowy podatku dochodowego od osób fizycznych jest ujęty dość szeroko, ponieważ podatek ten obciąża osiąganie dochodów z różnych źródeł przychodów wymienionych w u.p.d.o.f.³ Wyjątek w tym zakresie stanowią dochody, od których na podstawie przepisów ordynacji podatkowej zaniechano poboru podatku [Ustawa..., 1997, art. 22] oraz dochody zwolnione od tego podatku zgodnie z przepisami u.p.d.o.f. [art. 21, 52, 52a oraz 52c]. Katalog tych dochodów, pomimo istotnego jego ograniczania, nadal jest dość obszerny i liczy obecnie ponad 130 pozycji. Zwolnienia te mają charakter przedmiotowy i stanowią zazwyczaj następstwo przywilejów uzyskanych przez różne grupy podatników przed wejściem w życie u.p.d.o.f., a także efekt różnych nacisków parlamentarnych [Wójtowicz (red.), 2014, s. 243].

Podstawę opodatkowania w podatku dochodowym od osób fizycznych stanowi dochód uzyskany z jednego źródła przychodów albo suma dochodów osiągnięta z kilku źródeł przychodów, które zgodnie z przepisami u.p.d.o.f. podlegają kumulacji. Jeżeli przepisy szczególne nie stanowią inaczej, dochodem ze źródła przychodów jest nadwyżka sumy przychodów z tego źródła nad kosztami ich uzyskania osiągnięta w roku podatkowym.

Ustalona w powyższy sposób podstawa opodatkowania (przychody – koszty ich uzyskania) ulega następnie obniżeniu o przewidziane w u.p.d.o.f. odliczenia. Są to: zapłacone w danym roku podatkowym składki na powszechne ubezpieczenie społeczne, przekazane na wskazane w ustawie cele rzeczowe lub pieniężne darowizny do łącznej wysokości 6% rocznego dochodu podatnika⁴, darowizny na charytatywno-opiekuńczą działalność kościołów, wydatki na cele rehabilitacyjne niepełnosprawnego podatnika lub członka jego rodziny⁵, wydatki poniesione na

z powszechnie stosowaną praktyką międzynarodową polegającą na tym, że nieograniczonemu obowiązkowi podatkowemu nie podlegają dochody osób korzystających z immunitetów dyplomatycznych i konsularnych [Wójtowicz (red.), 2009, s. 261].

³ Zakres przedmiotowy omawianego podatku nie obejmuje ponadto następujących kategorii przychodów: z działalności rolniczej (poza przychodami z działów specjalnych produkcji rolnej); z gospodarki leśnej; podlegających przepisom ustawy o podatku od spadków i darowizn; z czynności, które nie mogą być przedmiotem prawnie skutecznej umowy; z tytułu podziału wspólnego majątku małżonków w wyniku ustania lub ograniczenia małżeńskiej wspólności majątkowej; z tytułu wyrównania dorobków po ustaniu rozdzielności majątkowej małżonków lub po śmierci jednego z nich; dochody armatora opodatkowane na zasadach określonych w ustawie o podatku tonażowym; świadczenia na zaspokojenie potrzeb rodziny objęte wspólnością majątkową małżeńską.

⁴ Są to darowizny na cele kultu religijnego, na rzecz organizacji pożytku publicznego, związane z honorowym krwiodawstwem (odliczeniu podlega ekwiwalent za oddaną krew).

⁵ Do wydatków tych zalicza się m.in. wydatki poniesione na zakup i utrzymanie psa przewodnika osoby niewidomej, użytkowanie samochodu dostosowanego do potrzeb osoby niepełnosprawnej, wydatki

użytkowanie Internetu w maksymalnej wysokości 760 zł rocznie (o ile podatnik dotychczas nie korzystał z tego odliczenia), wydatki na nabycie nowych technologii⁶ oraz wpłaty na indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego (IKZE) dokonane przez podatnika w roku podatkowym. Ponadto, na zasadzie praw nabytych, odliczeniu od podstawy wymiaru podlegają faktycznie poniesione wydatki na spłatę odsetek od kredytu (pożyczki) udzielonego podatnikom na sfinansowanie inwestycji mającej na celu zaspokojenie ich potrzeb mieszkaniowych.

Pomniejszona o wyżej wskazane odliczenia podstawa obliczenia podatku podlega następnie opodatkowaniu progresywną skalą podatkową zaprezentowaną w tab. 1.

Tab. 1. Skala podatku dochodowego od osób fizycznych w latach 2009–2015

Podstawa obliczenia podatku w zł		Podatek wynosi
ponad	do	
	85 528	18% minus kwota zmniejszająca podatek 556 zł 02 gr ¹⁾
85 528		14 839 zł 02 gr + 32% nadwyżki ponad 85 528 zł

¹⁾ kwota zmniejszająca podatek, określona w pierwszym przedziale skali podatkowej, wynosząca 556,02 zł, odpowiada dochodowi niepowodującemu obowiązku zapłaty podatku w wysokości 3091 zł

Źródło: [Ustawa..., 1991, art. 27 ust. 1].

Zgodnie z przepisami u.p.d.o.f. obliczony przy zastosowaniu powyższej skali podatek jest następnie pomniejszany o zapłacone w danym roku podatkowym składki na powszechne ubezpieczenie zdrowotne w wysokości nieprzekraczającej 7,75% podstawy ich wymiaru, wydatki poniesione z tytułu wychowywania dzieci⁷ oraz tzw. ulgę abolicyjną (ulgę na powrót). Pomniejszony o niniejsze odliczenia podatek stanowi podatek należny i podlega wpłacie na rachunek właściwego urzędu skarbowego w terminie złożenia zeznania podatkowego, tj. do 30 kwietnia następnego roku podat-

na adaptację i wyposażenie mieszkań oraz budynków mieszkalnych stosownie do potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

⁶⁾ Odliczenie to przysługuje wyłącznie osobom fizycznym osiągającym dochody z pozarolniczej działalności gospodarczej. Odliczeniu podlega kwota stanowiąca 50% poniesionych przez podatnika wydatków, z tym że ulga ta nie przysługuje podatnikom, którzy dla opodatkowania dochodów z pozarolniczej działalności gospodarczej wybrali obciążenie podatkiem proporcjonalnym przy zastosowaniu jednolitej, 19-procentowej stawki podatkowej.

⁷⁾ Jej istota polega na możliwości odliczenia od podatku dochodowego obliczonego według progresywnej skali podatkowej, pomniejszonego o kwotę składki na ubezpieczenie zdrowotne (w części podlegającej odliczeniu), wskazanej w przepisach u.p.d.o.f. kwoty i ma na celu częściową rekompensatę wydatków ponoszonych przez podatników w związku z wychowywaniem (utrzymaniem) dzieci. Wysokość omawianej ulgi jest uzależniona od faktycznej liczby miesięcy w roku podatkowym, w których podatnik wykonywał władzę rodzicielską, pełnił funkcję opiekuna prawnego lub sprawował opiekę przez pełnienie funkcji rodziny zastępczej oraz liczby wychowywanych dzieci. Za każdy miesiąc kalendarzowy odliczeniu podlegają wydatki w wysokości 92,67 zł (rocznie 1112,04 zł) na pierwsze i drugie dziecko, 166,67 zł (rocznie 2000,04 zł) na trzecie dziecko oraz 225 zł (rocznie 2700 zł) na czwarte i każde kolejne dziecko. Jednakże w przypadku wychowywania w roku podatkowym tylko jednego dziecka, możliwość korzystania z tej ulgi jest uzależniona od wysokości dochodów rodziców (opiekunów) dziecka.

kowego, w wysokości stanowiącej różnicę pomiędzy podatkiem należnym od dochodu wynikającego w zeznaniu a sumą wpłaconych w trakcie roku podatkowego zaliczek na podatek. Osoby fizyczne opłacające podatek od dochodów osobistych mogą ponadto przekazać na rzecz organizacji pożytku publicznego do 1% obliczonego za dany rok podatku dochodowego, pomniejszonego o składki na ubezpieczenie zdrowotne.

Podmiotami podatku dochodowego od osób fizycznych są indywidualne osoby fizyczne. Jednakże ze względów społecznych prawodawca dopuszcza możliwość wspólnego opodatkowania się małżonków lub osób samotnie wychowujących dzieci. Zasadą jest, że małżonkowie, pomiędzy którymi przez cały rok podatkowy istniała wspólność majątkowa oraz przez cały rok podatkowy pozostawali w związku małżeńskim, mogą na wniosek wyrażony we wspólnym zeznaniu podatkowym podlegać opodatkowaniu od sumy swoich dochodów. W takim przypadku podatek określa się na imię obojga małżonków w podwójnej wysokości, obliczony od połowy łącznego ich dochodu, z tym że do sumy tych dochodów nie wlicza się dochodów (przychodów) opodatkowanych w sposób szczególny na zasadach określonych w u.p.d.o.f.

Na analogicznych zasadach swoje dochody opodatkowują osoby samotnie wychowujące małoletnie dzieci, dzieci bez względu na wiek, które otrzymywały w danym roku podatkowym zasiłek pielęgnacyjny lub rentę socjalną oraz dzieci do ukończenia 25 lat uczące się w szkołach, o których mowa w przepisach o systemie oświaty lub przepisach regulujących system oświatowy lub szkolnictwo wyższe, obowiązujących w innym niż RP państwie. Warunkiem wspólnego opodatkowania osób samotnie wychowujących dzieci z tymi dziećmi jest nieuzyskanie przez nie w roku podatkowym dochodów podlegających opodatkowaniu według skali podatkowej lub dochodów kapitałowych, poza dochodami wolnymi od podatku dochodowego, renty rodzinnej oraz dochodów, które w łącznej wysokości nie powodują obowiązku zapłaty podatku dochodowego.

3. Instrumenty personalizacji podatkowej w podatku od dochodów osobistych

Analiza konstrukcji prawnej podatku dochodowego od osób fizycznych pozwala wskazać kilka głównych czynników indywidualizujących zdolność płatniczą podatnika. Należą do nich: ulgi i zwolnienia podatkowe, możliwość wspólnego opodatkowania się małżonków oraz osób samotnie wychowujących dzieci, a także progresywna skala podatkowa.

Zakres wyżej wymienionych instrumentów należy uznać za ograniczony zarówno gdy chodzi o ich liczbę, jak i skutki, jakie wywołują one dla podatników. Wynika to z następujących powodów.

Po pierwsze, obowiązująca od 2009 r. progresywna skala podatkowa jest zbyt wąska i sprawia, że progresja w podatku dochodowym od osób fizycznych ma jedynie pozorny charakter. Zbudowana została z zaledwie dwóch szczebli podatkowych o znacznej rozpiętości stawek podatkowych, co w rzeczywistości nie pozwala na

dostosowanie wysokości obciążeń podatkowych do sytuacji dochodowej podatników. Progresywny podatek dochodowy przybiera zatem postać opodatkowania proporcjonalnego. Fakt ten potwierdzają dane statystyczne Ministerstwa Finansów, z których wynika, że w latach 2009–2013 opodatkowaniu niższą (tj. 18-procentową) stawką podatkową podlegało ok. 98% ogółu podatników tego podatku, a jedynie 2% uiszczało podatek przy zastosowaniu wyższej stawki podatkowej.

Po drugie, istniejąca w konstrukcji omawianego podatku kwota dochodu wolnego od opodatkowania (3091 zł rocznie) jest identyczna dla wszystkich podatników i w żadnym zakresie nie jest powiązana z indywidualnymi okolicznościami powodującymi uszczuplenie pozostającego do dyspozycji podatnika dochodu, w tym np. z liczbą członków rodziny podatnika pozostających na jego utrzymaniu czy stanem jego zdrowia. Zauważyć należy, że niniejsza kwota, określana jako „minimum egzystencji” lub „minimum socjalne”, w żadnym zakresie nie spełnia skutecznie swojej roli. W założeniu stanowi ona odzwierciedlenie kwoty dochodu, jaka jest niezbędna do zaspokojenia elementarnych potrzeb nie tylko samego podatnika, ale także członków jego rodziny pozostających na jego utrzymaniu (minimalny dochód niezbędny dla przeżycia biologicznego i socjalnego). Trudno tymczasem zgodzić się z tym, że w przeliczeniu miesięcznym kwota 257,58 zł jest wystarczająca, by to minimum egzystencji, nawet najbardziej skromne, zapewnić. Wydaje się to szczególnie trudne w kontekście danych Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych, z których wynika, że w 2014 r. kwota minimum egzystencji w Polsce, wyznaczająca poziom zaspokojenia potrzeb konsumpcyjnych, poniżej którego występuje biologiczne zagrożenie życia i rozwoju psychofizycznego człowieka, wynosiła na jedną osobę w 3-osobowym gospodarstwie pracowniczym 440,60 zł miesięcznie. Tym samym miesięczna kwota dochodu wolnego od podatku, w przeliczeniu na jednego członka takiego gospodarstwa domowego była i nadal pozostaje ponad pięć razy niższa.

Po trzecie, rozwiązania prawne w zakresie opodatkowania dochodów osób fizycznych w żadnym zakresie nie uwzględniają przy ustalaniu wysokości tego podatku liczby osób pozostających na utrzymaniu podatnika (tzw. iloraz rodzinny). Ze względów społecznych jedynie łącznemu opodatkowaniu tym podatkiem mogą podlegać dochody małżonków (tzw. iloraz małżeński) oraz osób samotnie wychowujących dzieci z tymi dziećmi.

Mając na uwadze wysokość obciążeń podatkowych, należy się zgodzić z tym, że istniejące obecnie regulacje prawne nie uwzględniają różnicy, jaka występuje w wydatkach ponoszonych przez małżeństwa posiadające dzieci i małżeństwa bezdzietne [*Uzasadnienie do projektu...*, 2007]. Jeśli uzyskują oni dochody na takim samym lub zbliżonym poziomie, to niezależnie od tego, czy posiadają dzieci i w jakiej liczbie, zobowiązani są zapłacić identyczną kwotę podatku. Tymczasem skoro jeden podatnik ma na utrzymaniu członków rodziny, a drugi takich obciążeń nie ma, nie znajdują się oni w identycznej sytuacji podatkowej i w związku z tym mogą – i powinni – być inaczej traktowani [Wójtowicz, 1999]. Uwzględnienia takiego rozwiązania wymaga zasada sprawiedliwości podatkowej, z której wywodzi się idea personalizacji

podatków. Sytuacja przedstawia się znacznie gorzej, gdy chodzi o opodatkowanie dochodów osób samotnie wychowujących dzieci. Niezależnie bowiem od faktycznej liczby wychowywanych dzieci obliczają oni należny za dany rok podatek na zasadach określonych dla małżonków, a więc wysokość uzyskanego dochodu mogą podzielić tylko z jednym dzieckiem.

Po czwarte, za instrumenty, które w pewnym stopniu pozwalają dostosować wysokość obciążenia podatkowego do zdolności płatniczej podatnika należy uznać ulgę z tytułu niepełnosprawności oraz ulgę z tytułu wychowywania dzieci. Jak twierdzi się w piśmiennictwie, ulga z tytułu niepełnosprawności – z uwagi na szeroki katalog wydatków rehabilitacyjnych oraz wydatków związanych z ułatwianiem wykonywania czynności życiowych przez osoby niepełnosprawne podlegających odliczeniu od podstawy opodatkowania, jak też niewielki zakres stosowanych limitów dopuszczalnych kwot niektórych odliczeń – stanowi wyjątkowo efektywne finansowo rozwiązanie [Pomorska, 2009, s. 134]. Z kolei regulacje prawne statuujące ulgę z tytułu wychowywania dzieci, z uwagi na ich ostatnią nowelizację, umożliwiają obecnie podatnikom odliczenie przewidzianych w przepisach prawa kwot ulgi w pełnej wysokości⁸. Dotychczas bowiem wysokość odliczenia, jaka przysługiwała podatnikom z tego tytułu, była limitowana wysokością należnego za dany rok podatku dochodowego. Rozwiązanie to uniemożliwiło skorzystanie z omawianej preferencji podatkowej w pełnej wysokości podatnikom osiągającym niskie dochody⁹. W nowym stanie prawnym, obowiązującym od 1 stycznia 2015 r. z zastosowaniem do dochodów osiągniętych za 2014 r., nieznajdująca pokrycia w należnym podatku kwota ulgi jest podatnikom zwracana, przy czym wysokość tego zwrotu nie może przekroczyć łącznej kwoty zapłaconych przez nich składek na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne, które podlegają odliczeniu.

Analizując treść przepisów prawnych dotyczących omawianej ulgi, należy stwierdzić, że nadal nie przysługuje ona podatnikom opłacającym podatek dochodowy przy zastosowaniu proporcjonalnej skali podatkowej według jednolitej 19-procentowej stawki podatkowej, a także uiszczającym podatek dochodowy w formie ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych. Dla powyższego postępowania ustawodawcy trudno jest znaleźć merytoryczne (racjonalne) uzasadnienie. Zauważyć ponadto należy, że przepisy prawa nie różnicują kwoty przyznanej podatnikom ulgi, jeśli wychowują oni dwoje dzieci (na każde z nich przysługuje taka sama kwota odliczenia – 1112,04 zł rocznie), jak również identycznie traktują podatników mających na utrzymaniu czwórkę, piątkę, szóstkę i więcej dzieci. Tymczasem wydatki, jakie ponoszą ci po-

⁸ Por. art. 1 ustawy z dnia 23 października 2014 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw.

⁹ Z prowadzonych dotychczas badań wynikało, że ponad 32% rodzin posiadających dochód do opodatkowania ma zbyt niskie dochody, by w pełni skorzystać z ulgi na dzieci. W przypadku rodzin posiadających jedno dziecko, na które przysługuje omawiane odliczenie, 24% z nich osiągało zbyt niskie dochody, by korzystać z ulgi na dzieci. Wśród rodzin z dwójką dzieci odsetek ten był wyższy i wynosił 32%, zaś w przypadku rodzin z trójką i większą liczbą dzieci – aż 69% [Myck, Kundera, Oczkowska, 2013, s. 9–13].

datnicy na utrzymanie dzieci są diametralnie różne. W efekcie, pomimo ostatnio wprowadzonych zmian w konstrukcji prawnej omawianej ulgi, w dalszym ciągu uznać ją można za instrument, który jedynie w ograniczonym zakresie pozwala na dostosowanie wysokości obciążenia podatkowego do indywidualnej, subiektywnej zdolności płatniczej podatników.

Podsumowanie

Reasumując przedstawione powyżej rozważania, należy stwierdzić, że podatek dochodowy od osób fizycznych, z uwagi na wąski zakres zawartych w jego konstrukcji prawnej instrumentów indywidualizujących zdolność płatniczą podatników, nie zapewnia społecznie sprawiedliwego rozkładu obciążeń podatkowych pomiędzy poszczególnymi grupami podatników tego podatku. W konsekwencji za w pełni uzasadnione trzeba uznać zgłaszane przez przedstawicieli doktryny prawa finansowego postulaty rozszerzenia zakresu i wzmocnienia siły finansowej tych rozwiązań [Pomorska, 2009, s. 135].

Bibliografia

- Gomułowicz A., *Zasada sprawiedliwości podatkowej*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2001.
- Gomułowicz A., Małecki J., *Podatki i prawo podatkowe*, LexisNexis, Warszawa 2010.
- Myck M., Kundera M., Oczkowska M., *Finansowe wsparcie rodzin z dziećmi w Polsce w 2013 roku. Raport Mikrosymulacyjny: 01/13*, Fundacja Centrum Analiz Ekonomicznych CenEA, Szczecin 2013.
- Nita A., *Teoretyczne i normatywne wyznaczniki sprawiedliwego opodatkowania*, „Toruński Rocznik Podatkowy” 2013.
- Pomorska A., *Zakres i instrumenty personalizacji podatków (wybrane problemy)*, [w:] S. Wieteska, M. Wypych (red.), *W poszukiwaniu efektywności finansów publicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009.
- Smith A., *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, t. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1954.
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz. U. z 2012 r., poz. 361 ze zm.).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 613 ze zm.).
- Ustawa z dnia 23 października 2014 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r., poz. 1644).
- Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych*, Druk Sejmowy nr 1852, Sejm V kadencji, Warszawa 2007.
- Wójtowicz W., *Problem „prorodzinności” podatku dochodowego od osób fizycznych*, [w:] T. Dębowska-Romanowska, A. Jankiewicz (red.), *Konstytucja, ustrój, system finansowy państwa. Księga pamiątkowa ku czci prof. Natalii Gajl*, Biuro Trybunału Konstytucyjnego, Warszawa 1999.
- Wójtowicz W. (red.), *Prawo podatkowe – część ogólna i szczegółowa*, C.H. Beck, Warszawa 2009.
- Wójtowicz W. (red.), *Zarys finansów publicznych i prawa finansowego*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014.

Instruments of Tax Personalisation in the Structure of Personal Income Tax

The aim of this article is to make an attempt to answer the question whether the instruments of tax personalization implemented in the normative structure of personal income tax properly fulfil the function assigned to them, i.e. ensure the socially equitable distribution of tax burdens among individual groups of taxpayers of this tax.

Instrumenty personalizacji podatkowej w konstrukcji podatku dochodowego od osób fizycznych

Celem niniejszego artykułu jest podjęcie próby udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy przyjęte w konstrukcji normatywnej podatku dochodowego od osób fizycznych instrumenty personalizacji podatkowej spełniają właściwie przypisaną im rolę, tj. gwarantują społecznie sprawiedliwy rozkład obciążeń podatkowych pomiędzy poszczególnymi grupami podatników tego podatku.